

QUYONLARNI OZIQLANTIRISH

Erkinova Latofat Umidjon qizi

Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar
universitetining Toshkent filiali tayanch doktoranti

latofat.erkanova.94@gmail.com

Abdullayeva Gulbohor Tolibjonovna

I.Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti v.b. professori, b.f.d.

Xidirov Karim Imamnazarovich

Quyunchilik seleksiyasi va genetika markazi direktori

Annotatsiya.

To'yimli ozuqalar quyonlar bosh sonini ko'paytirish, ularning mahsuldorligini oshirishda asosiy manbalardan biri hisoblanadi. Ozuqa energiyasi yetishmasa quyonlarning mahsuldorligi pasayadi, ular oriqlaydi, yosh quyonlar o'sishi sekinlashadi yoki to'xtaydi, nasldorlik pasayadi, urg'ochi quyonlarni kuyikishi, bola berishi kamayadi. Shuningdek, jinsiy yetilishi kechikadi.

Kalit so'zlar: Ratsion, vitamin, aminokislotalar, probiotiklar, oqsillar, makroelementlar, mikroelementlar.

Quyonlar turli xil ozuqalarni iste'mol qilgani uchun, ularni har xil sharoitda boqish uncha qiyinchilik tug'dirmaydi. Biz ayrim ozuqalarga to'xtalib o'tamiz. Ko'k ozuqalar. Asosan bahorda, yozda va kuz faslida beriladi. Ular quyidagilar: ko'k beda, makkajo'xori, qoqio't, qo'ypechak, poliz ekinlarining palagi, sabzavotlarning bargi, daraxtlarning bargi va novdalari, xomtok qilingan tok barglari va hokazo. Ko'k bedaning ahamiyati juda katta bo'lib, u vitamin va proteinga boydir. O'zbekiston sharoitida quyonlarni ko'k ozuqalar bilan 6 oydan ortiqroq boqish imkoniyati bor. Ular quyonlarga chala quritilgan holda berish tavsiya etiladi. Pichan. Bu ozuqa asosan qish faslida beriladi. Arpa, sul, tariq va bug'doy somonlarini berish mumkin. Uning to'yimliliigi past bo'lishiga qaramay quyonlarda hazm qilish jarayonini faollashtiradi. Quyonlar uchun ayniqsa, o'tloq va beda pichani foydalidir. Shirali ozuqalar. Bu guruhga ildizmevali o'simliklar va silos kirib, ularni pichan yoki yem bilan birga beriladi. Quyonlar uchun sabzi

eng yaxshi oziqdir. Quyonglarga silosni oz-ozdan berib, asta-sekin o'rgatiladi. Konsentrat ozuqalar. Bu guruhga donlar va kombikormlar kiradi. Quyonglar sulini sevib yeydi, lekin suli O'zbekiston sharoitida kamroq o'stiriladi. Uning o'rniga arpa berish mumkin. Arpani quyonglarga berishdan oldin yorma holiga keltiriladi. Bug'doy kepagi ham quyonglar uchun sevimli ozuqa bo'lib xizmat qiladi. Uni quyonglarga berishda namlangan yoki shirali oziqlarga aralashtirilgan holda yediriladi. Omixta yemni quyonglarga alohida bermasdan, balki pichan uniga, maydalangan xashaki lavlagiga, pishirilgan kartoshkaga yoki silosga qo'shib beriladi. Quyonglarga turli ozuqalarni berish bilan birga, ularni sug'orib turishni ham unutmaslik kerak. Quyonglar suvni ko'k va shirali ozuqalar yeganida kam, issiq kunlari va yem berilganda ko'p ichadi. Katakda har doim suv bo'lishi va uni har kuni 2-3 marta yangilab turish zurrur. Quyonglarga ozuqalar tartibsiz ravishda emas, balki qat'iy tartibda, ratsion asosida berilishi kerak. Quyonglar uchun belgilangan qat'iy rejimga ko'ra ular ma'lum Quyongchilik bir soatda, bir kechakunduzda uch marta oziqlantiriladi. Oziqning ko'proq qismi kechqurun beriladi, chunki quyonglar ko'proq kechasi ovqatlanadilar. Ertalab konsentratlar va suv, yozda esa ko'k ozuqalar, qish faslida esa ko'proq pichan bilan boqiladi. Kechqurun shirali ozuqalar beriladi. Sabzavot va ildizmevali ozuqalarni berishdan oldin ular yaxshilab yuvib tozalanadi va maydalab beriladi. Quruq, maydalangan ozuqalar, masalan, kepak, donning yormasi namlab beriladi, chunki ular quyonglarning nafas yo'llarini ta'sir qiladi va bezovta qiladi. Pichan va ko'k ozuqalarni maydalamay berish mumkin. Uzoq saqlanib qolgan yoki qizigan ko'k ozuqalarni quyonglarga berib bo'lmaydi, bunda ular zaharlanishi mumkin. Shunga ko'ra o'rib kelingan ko'k ozuqalar biroz yoyib selgitiladi, so'ngra beriladi. Yomg'ir yoqqanidan keyin yoki shudringda o'rilgan ko'k oziqni yedirish zurrur bo'lsa, uni biroz quruq pichanga aralashtirib berish kerak. Qish faslidan chiqqan paytda quyonglarni ko'k oziqqa o'tkazishda ham quruq pichanga ko'k ozuqalar aralashtirib berish lozim. Aks holda quyongning ovqat hazm qilish tizimi buzilib, qorni shishadi va ichi ketishi mumkin. Qish faslida esa quyonglarga muzlagan ozuqalarni bermaslik kerak. Agar katakda muzlab qolgan sabzavotlar qoldig'i bo'lsa, ularni olib tashlash kerak. Ho'l ozuqalarning katakda muzlab qolishiga yo'l qo'ymaslik uchun ularni oz-ozdan berish kerak. Quyonglar aslida zaharli ko'k ozuqalarni yemaydilar, shuning uchun ulardan ehtiyot qilish zurrur. Zaharli o'tlar qatoriga ituzum, ayiqtovon, qoncho'p, digitalis, zangpoya, sariqbosh o't, sutlama

o‘t, qarg‘ako‘z, piyozli o‘simliklar, kartoshka va pomidor palaklari kiradi. Quyonlarni semirtirish uchun boqayotganda ularga o‘tkir hidli o‘simliklardan bermaslik kerak (masalan, yovvoyi piyoz, baliq yoki suyak uni), chunki quyonning go‘shidan hid kelib qoladi. Kasal quyonlarga parhez ozuqalar berib turilishi lozim. O‘z vaqtida yig‘ib olingan maydaroq sifatli pichan, dukkakli o‘simliklar pichani, don yormasi, ozroq sut yoki sut mahsulotlaridan parhez ozuqalar sifatida foydalanish mumkin. Katakda doimo suv bo‘lishi kerak. Bolali ona quyonlarga suvni qish vaqtida ilitib berilishi zarur. Bo‘g‘oz quyonlarni boqishga alohida e‘tibor berish kerak. Ularning ratsioni “tinim” davridagiga nisbatan bo‘g‘ozlik davrining boshida 30 foizga, oxirrog‘ida esa 70 foizga ko‘paytirilishi kerak. Urg‘ochi quyon bo‘g‘ozlik davrida kalsiy moddasini ozuqadan ikki marta ko‘p o‘zlashtirish qobiliyatiga ega, shuning uchun kalsiyni kunlik normasiga nisbatan 1,5-2 marta ko‘paytirib berish tavsiya etiladi. Bola emizish davrida ona quyonni ozuqaga bo‘lgan talabi ortadi. Ozuqaga bo‘lgan talab emizish boshlanish davrining dastlabki 15 kunida 2 marta, o‘rtalarida 3 marta va sutdan chiqishiga yaqin 4 martagacha ortishi tajribalarda isbotlangan. Quyonga ratsion tuzayotganda uning fiziologik holati (tinim, bo‘g‘ozlik davri, qochirishga tayyorlash, bola boqishi, semirishi), fasllar (yoz, kuz, qish, bahor), ozuqaning turlari va sifati albatta hisobga olinishi zarur. Quyonlarning oziqlanishida oqsilning ahamiyati juda katta. Ular o‘simlik oqsilini hazm qilib, o‘z oqsillarini hosil qiladilar. Oqsillar biologik xususiyatlariga qarab, guruhga ajratiladi. Birinchisi faqat hayvon to‘qimasida uchraydi, ikkinchisi o‘simliklarda va uchinchisi esa hayvonda ham, o‘simlikda ham uchraydi. Oqsillar ozuqaning hazm qilish davrida aminokislotalargacha parchalanadi, ular o‘z navbatida ikki guruhga ajratiladi: almashtirish mumkin va mumkin bo‘lmagan aminokislotalardan iborat. Almashtirib bo‘ladigan aminokislotalar organizmda sintez qilinishi mumkin. Ozuqa bilan kirganlari uni to‘ldiradi. Ozuqada bu guruh oqsilning kam bo‘lishi yoki butunlay bo‘lmasligi ham endogen (ichki) sintez yo‘li bilan organizmda o‘rnini to‘ldiradi. Almashtirib bo‘ladigan amniokislotalarga alanin, sistin, gilitsin, glutamin, aspargin kislota, serin, prolin, tirozin kiradi. Almashtirib bo‘lmaydigan aminokislotalar organizmda sintezlanmaydi yoki sintezlansa ham organizmning talabini to‘liq qondira olmaydi. Ular qatoriga valin, leysin, izoleysin, lizin, metionin, fenil alanin, treonin, triptofan, arginin va gistidin kiradi. Shuning uchun almashtirib bo‘lmaydigan aminokislota ozuqa bilan organizmga kirib turishi

shart. Ozuqa ratsionida almashtirib bo‘lmaydigan aminokislota miqdorining bo‘lmasligi yoki juda kam bo‘lishi quyonlarning o‘shishiga salbiy ta’sir ko‘rsatib, turli fiziologik funksiyalarning buzilishiga sabab bo‘ladi. Chunonchi, azot balansi buziladi, ishtahasi yo‘qoladi, jinsiy faoliyatiga ham salbiy ta’sir ko‘rsatadi va ozib ketadi.

Ozuqalar tarkibining ahamiyati To‘yimli ozuqalar quyonlar bosh sonini ko‘paytirish, ularning mahsuldorligini oshirishda asosiy manbalardan biri hisoblanadi. Ozuqa energiyasi yetishmasa quyonlarning mahsuldorligi pasayadi, ular oriqlaydi, yosh quyonlar o‘shishi sekinlashadi yoki to‘xtaydi, nasldorlik pasayadi, urg‘ochi quyonlarni kuyikishi, bola berishi kamayadi. Shuningdek, jinsiy yetilishi kechikadi. Makkajo‘xori 10 g, Bug‘doy 10 g, Arpa 40 g, Sabzi 25 g, Karam 15 g, Beda 50 g Quyonlarni to‘yimli ozuqalar bilan oziqlantirish deganda, ozuqa ratsioni hayvonlar organizmi talabini to‘liq ta‘minlashi, ozuqada har xil to‘yimli va biologik aktiv moddalar zarur miqdorda bo‘lishi tushuniladi (oqsil, karbon suvlar, yog‘lar, makro va mikroelementlar va vitaminlar). Mineral moddalar quyonlarda modda almashish jarayonida faol ishtirok etib, bufer tizimining paydo bo‘lishida juda zarurdir. Quyonlarni yashash faoliyatida kalsiy, fosfor, natriy, kaliy, magniy, xlor, oltingugurt, temir va boshqalarning ahamiyati kattadir. Yosh o‘sadigan quyonlar ratsionida mineral moddalar yetishmasa o‘shish va rivojlanishi sekinlashadi, darmonsizlanadi, organizmning har xil kasalliklarga nisbatan chidamliligi pasayadi. Katta yoshdagi quyonlarda tirik vazni kamayadi, nasldorligi pasayadi, o‘lik yoki nimjon tug‘ish yoki bola tashlash hollari kuzatiladi. Uzoq vaqt davomida hayvonlar mineral moddalar yetishmaydigan ozuqalar bilan boqilsa, mahsuldorligi kamayadi. Ona quyonlar ratsionida mineral moddalar yetishmasa o‘z bolalarini yeydi. Mineral elementlar quyon organizmida oz yoki ko‘p uchrashi bo‘yicha ular 2 guruhga bo‘linadi. 1. Makroelementlar. Hayvon tanasida ko‘p uchraydigan elementlar bo‘lib, ular 1 kg ozuqa tarkibida gramm hisobida o‘lchanadi. Ularga juda ko‘p elementlar kirib, hayvonlarning oziqlanishida kalsiy (Ca), fosfor (P), natriy (Na), kaliy (K), xlor (Cl₂), magniy (Mg), va oltingugurt (S) larning ahamiyati kattadir. Kalsiy va fosfor quyonlar organizmi tarkibining 60–80 foizini yoki og‘irligining 2 foiziini tashkil etadi. Ular avvalo suyak to‘qimalarini tuzilishiga, nerv tizimi faoliyatiga, yurakni bir maromda ishlashiga, qonning ivishiga va boshqalar uchun zarurdir. Bundan tashqari fosfor muskullarni qisqarishi va ichaklarda karbonsuv va yog‘larni

shimilishida ishtirok etadi. Yosh quyonglar ratsionida kalsiy, fosfor va vitamin D yetishmasa raxit, katta quyonglarda esa osteoporoz va osteomalitsiya kasalligini chaqiradi. Natriy va xlor osh tuzi tarkibida bo‘lib, quyonglar uchun juda zarur. U ishtahani ochadi va ozuqalar ta‘mini yaxshilaydi. Natriy va xlor yetishmasa organizmda osmotik bosim buziladi, ozuqadagi yog‘ va oqsillar yomon hazm bo‘ladi, quyonglar ishtahasi pasayadi, markaziy asab tizimi tez charchaydi. O‘simliklardan tayyorlangan ozuqalarda kaliy ko‘p, natriy kam bo‘ladi. Shuning uchun quyonglarga qish va yozda osh tuzi berilishi kerak.

2. Mikroelementlar.

Hayvonlar tanasida oz miqdorda, lekin juda zarur bo‘lgan elementlar mikroelementlar deyiladi. Organizm uchun zarur bo‘lgan mikroelementlar qatoriga temir, rux, mis, marganes, yod, kobalt, molibden va selenlar kiradi. Temir organizm to‘qima yadrosining xromatin moddasi va qonning gemoglobinini tarkibiy qismi hisoblanadi. Temir oz miqdorda bo‘lsa ham quyonglar uchun zarur. O‘sadigan va bo‘g‘oz quyonglarni temirga bo‘lgan talabi yuqori. Ratsionda temir yetishmasa gipoxromli anemiya kasalligi ko‘payadi. Hozirgi kunda quyonglar va mo‘ynali hayvonlarda alimentar anemiya kasalligining oldini olish maqsadida temir birikmalari (ferroglyukin, glitserofosfatli temir, ferodeks va boshqalar) beriladi. Organizmdagi mavjud makroelementlarni 0,4 foizini mikroelementlar tashkil etadi. Organizmda ularni tarqalishi bir xil emas. Mikroelementlarning asosiy deposi-qon, jigar, muskullar va miya hisoblanadi. Ba‘zi bir mikroelementlar ichki sekresiya bezlarida ham yig‘iladi. Jumladan, yod qalqonsimon bezda, rux gipofiz, urug‘don, tuxumdon va oshqozon osti bezida, kobalt qalqonsimon bez va oshqozonosti bezida, ftor tishning emali va urug‘donda to‘planadi. Quyonglar uchun tuproq, tabiiy suv va o‘simliklar mikroelementlar manbai hisoblanadi. Quyonglar organizmidagi juda ko‘p mikroelementlardan (50 dan ortiq) amaliy ahamiyatga ega bo‘lganlari yod, kobalt, mis, marganes, rux, selen va boshqalar hisoblanadi. Yod yetishmasa quyonglarda bo‘qoq yoki gipotereoidoz, kobalt yetishmasa gipokobaltoz, xavfli anemiya va oriqlash holatlari kuzatiladi. Mis yetishmasa qon ishlab chiqarish buziladi, ta‘m, ishtaha pasayadi, oshqozon-ichak yo‘llarining yallig‘lanishi, orqa oyoq paralichi, jun o‘rishini o‘zgarishi va oriqlash holati kuzatiladi. Ratsionda vitamin yetishmasligidan keladigan asoratlar. Quyonglarni to‘yimli ozuqalar bilan ta‘minlashda vitaminlar alohida ahamiyatga ega. Ular xuddi mikroelementlardek modda almanishida asosiy rol o‘ynaydi,. Gipo va avitaminoz quyongchilikka juda

katta iqtisodiy zarar yetkazadi: quyonlar bola tashlaydi, o'sish va rivojlanishdan qoladi, yosh quyonlar o'ladi, organizmning yuqumli kasalliklarga chidamliligi nisbatan pasayadi.

Probiotiklar. O'zining biologik xossalari tufayli probiotiklardan quyonchilikda keng foydalaniladi. Probiotiklar quyidagi hollarda qo'llaniladi: quyonlarda ovqat hazm bo'lishi, moddalar almashinuvi va mahsuldorlikni yaxshilashda, ishlab chiqariladigan mahsulotlarning ekologik xavfsizligini ta'minlashda. Probiotiklarning muhim afzalligi ularning quyonlar tomonidan to'liq qayta ishlanishi, mahsulotning iste'molchilari va atrof-muhit uchun zararli salbiy oqibatlarining bo'lmasligi hisoblanadi. Probiotik preparatlardan foydalanish quyonlarda metabolik jarayonlarning optimallashtirish, xo'jayin organizm uchun hayotiy muhim hisoblangan oziq moddalarning yaxshi o'zlashtirilishiga, uning immun maqomining faollashuvi va atrof-muhitning noqulay omillariga chidamliligini oshirishga yordam beradi. Yangi tug'ilgan quyon bolalari probiotiklar bilan boqilganda, ular ishtahasi yaxshilanib, tana og'irligining o'rtacha sutkalik o'sishi oshadi. Quyonlarni yetishtirishda probiotik preparatlar granulalangan quruq yemga qo'shiladi. Preparatning dozasi hayvonning yoshiga bog'liq bo'lib, bitta sut emadigan quyonchaga probiotiklar 25 mln m.t dozada, katta yoshdagi quyonlarga esa 50 mln m.t dozada 7-14 kun interval bilan beriladi. Probiotiklarning qo'llanilishi mahsuldorlikni, quyonlarning tiriklik davrini va go'sht vazni, teri, go'sht sifatini oshiradi. Quyonlarda eymerioz kasalligi nisbatan kuzatilmaydi.

Xulosa qilib aytganda, quyonlarni sifatli ozuqa bilan boqish ularni sog'lig'iga, yaxshi o'sib rivojlanishiga, tez semirib yetilishiga zamin bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. A.X. Xolmatov “QUYONCHILIK”. “Agrobank” ATB – 2021.Nashriyot uyi “Tasvir” – 2021.
2. . Adilova A., Xolmatov A. “Ferma xo'jaligida quyonchilik” O'zbekiston qishloq xo'jaligi jurnali. № 11. 2010.
3. Amanturdiyev G'.B. “Quyonchilik” fanidan amaliy mashg'ulot. Toshkent: 2000.
4. Dolimov Sh.Z Tomorqa xo'jaligida quyonchilik. Toshkent: 2008.
5. Ballasov U.Sh., Mamatiminov Sh.K. “Quyonchilik” fanidan o'quv qo'llanma. ToshDAU. Toshkent: 2016.